

Tufandan Önce

Baraj İnşası Türkiye'deki Paha Biçilmez Arkeolojik Alanları Tehdit Ediyor

DÜNYANIN beşinci büyük kaya dolgu barajı olan Atatürk Barajı, Türk Hükümeti'nin Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde inşa etmeyi tasarladığı 21 barajın üçüncüsü. Sulamada ve elektrik üretiminde kullanılacak olan baraj, Vassar Üniversitesi'nde etki araştırması yapan jeolog Yıldırım Dilek'e göre, Türkiye'nin Güneydoğusunu kum çölünden, bütün Ortadoğu'yu ve Avrupa'yı besleyebilecek bir tahıl ambarına dönüştürecek.

Ancak geleceğe yönelik yatırım yapmak, geçmişin parçalarını feda etme zorunluluğunu da beraberinde getiriyor. Şu ana kadar Fırat kıyısındaki yüzlerce önemli arkeolojik alanın sular altında kalmasına yol açan proje, tamamlanana kadar yüzlercesinin daha yok olmasına neden olacak. Umud vaadeden alanları sular yükselmeden kurtarabilmeyi amaçlayan arkeologlar için zaman hızla akıp gidiyor. Bölgenin büyük kesimi ise daha uzman eli değmemiş durumda.

Fırat kıyısındaki Samsat, projenin ilk kurbanlarından biri. Roma İmparatorluğu döneminde 50 000 kişiye ulaşan yoğun nüfusuyla Samsat'ın geçmişi, Neolitik Dönem'e değin uzanıyor. Olağan koşullarda böylesine zengin bir arazinin kazısı onyıllar sürer. Oysa Türk Tarih Kurumu arkeologlarından Nimet Özgütçü ve ekibinin, kazıyı bitirmek için, suyun yükseldiği tarih olan 1980'lerin sonuna kadar sadece 11 yılı vardı.

Oluş Arık başkanlığında çalışan Ankara Üniversitesi'nden bir grup arkeolog ise, Dicle üzerindeki İhsu Barajı'nın tamamlanmasıyla 6 yıl içinde sular altında kalacak olan Hasankeyf'i kapsayan bir başka acil kazı başlatmış durumda. Birçok uzman Hasankeyf için, sıradışı mimari yapıları dolayısıyla yeri doldurulmayacak bir kayıp yorumunu yapıyor. San Diego'daki California Üniversitesi'nden arkeolog Guillermo Algaze "Hasankeyf, İslam Mi-

marisinin şaheserleriyle dolu" deyimini kullanıyor.

Algaze, baraj bölgesinin, güneydeki Mezopotamya uygarlıklarıyla kuzeydeki Anadolu uygarlıklarının etkileşimine ilişkin yegane ipuçlarına evsahipliği yaptığını belirtiyor. Algaze'ye göre Mezopotamya uygarlıklarından olan Sümerler'in kültür izlerini taşıyan, keşfedilmiş dört şehir var. Bunlardan üçü, Fırat üzerine yapılması planlanan Kargamış Barajı'nın suları altında kalacak.

Tehlike altındaki bir başka arazi olan Kazane Höyük ise, uygarlığın nerede ve nasıl doğduğuna ilişkin yerleşmiş kanıtan sarsacak buluntulara sahip olabileceğinden önem taşıyor. Burada yakın zamanda, çivi yazısı tabletler ortaya çıkarılmıştı. Sümerler'in bulunduğu bilinen bu ilk yazı biçiminin varlığını bazı arkeologlar Türkiye'ye yayılmış bulunan Sümer kültürünün bir örneği sayıyor. Bunun yanında, kazı yöneticilerinden arkeolog Patricia Wattenmaker, şimdiye dek bulunan kalıntıların Sümerler'den farklı bir kültürün varlığını yansıttığını öne sürüyor. Arazinin büyüklüğü (100 hektar) tarım ve uygarlığın gelişmesinden önce şimdiye dek bilinmeyen bir şehir topluluğunun göstergesi olarak yorumlanıyor. Wattenmaker, bu tarih öncesi şehrin bağımsız bir uygarlık odağı olduğunu ve belki de aynı tarihsel dönemde kültürel ilerlemeye katkısı bulunmuş Ortadoğu'daki bağımsız birçok şehir devletten biri olabileceğini ileri sürüyor. Ekip, Kazane Höyük'ü kazmaya başlayalı sadece iki yıl olmuş ve sulama kanalları inşaatının bitmesine sadece 5 ile 7 yıl kadar bir süre kalmış durumda. Daha sonra arazi bütün yıl boyunca tarımsal üretime ayrılacak ve dolayısıyla arkeolojik kazı, yürütülemeyecek kadar pahalı hale gelecek.

Baraj inşası, M.Ö. 5000 yılına tarihlenen çömlek buluntularının çıktığı Kazane Höyük'ü ve eski Harran Üniversitesi'nin bulunduğu Harran'ı sular altında bırakacak.

İşin ilginç tarafı, bugün modern şehrin içinden geçen sulama kanalı olmasaydı, büyük olasılıkla Kazane Höyük arkeologlar tarafından hiç keşfedilmemiş olacaktı. Wattenmaker'in arazinin öneminin farkına varması, inşaat sırasında iş makinelerinin ortaya çıkardığı tarih öncesi döneme ait çömlerler sayesinde olmuştu.

Kazane Höyük'teki günlerinin sayılı olduğunu biliyor olmasına rağmen Wattenmaker, Türk Hükümeti'nin sular yükselmeden önce kazının yapılabilmesi için gösterdiği çabayı takdirle karşılıyor. O ve diğer arkeologlar, içlerinde ABD'nin de bulunduğu diğer birçok ülkede teknolojinin işgaline uğramış arkeolojik kalıntılar için çok daha az çaba harcanıyor olduğunu belirtiyorlar. Algaze "Bu gibi şeyler dünyanın her yerinde, kelimenin tam anlamıyla her gün oluyor" diyor.

Her durumda, çok zengin bir kültürel mirasa sahip bir ülke olarak bu derece büyük ölçekte baraj projelerinin uygulanması Türkiye'yi farklı bir konuma oturtuyor. Topraklarının yarısından fazlası henüz keşfedilmemiş olmasına rağmen Türkiye, 40000'den fazla kayıtlı arkeolojik alana sahip bulunuyor.

Karen Fitzgerald
Omni, Ocak 1995
Çeviri: Kuyuş Örs